

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การนำเสนอผลการวิจัยในบทที่ 6 นี้ จะแบ่งหัวข้อการนำเสนอออกเป็น 4 หัวข้อใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้

1. สรุปผลการศึกษา
2. การอภิปรายผลการศึกษา
3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย
4. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สรุปผลการศึกษา

การวิจัยเรื่องบทบาทในการประกอบธุรกิจของประเทศไทยในกระแสโลกาภิวัตน์ หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ

1. เพื่อศึกษากระบวนการและพลวัตของโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงในช่วงหลังจากที่รัฐไทยได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงกับประเทศอังกฤษ
 2. เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกจากกระแสโลกาภิวัตน์กับปัจจัยเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจภายในที่เปลี่ยนแปลงไปหลังจากที่รัฐไทยได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง
 3. เพื่อศึกษาบทบาทในการประกอบธุรกิจของประเทศไทยที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกระแสโลกาภิวัตน์กับปัจจัยเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจภายในประเทศหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง
- ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ทั้งสามข้อดังกล่าวสามารถสรุปผลตามแนวการวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ในภาพรวมทั้งสามข้อ โดยแบ่งออกเป็นยุค โดยแบ่งพัฒนาการของบทบาทการประกอบธุรกิจของประเทศไทยได้เป็น 4 ยุคดังนี้

ยุคที่ 1 บทบาทในการประกอบธุรกิจของประเทศไทยหลังสนธิสัญญาเบาว์ริงภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พบว่าหลังจากที่รัฐไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ในปี พ.ศ. 2398 แล้วทำให้รัฐไทยปรับเปลี่ยนบทบาทในการประกอบธุรกิจด้านการค้าต่างประเทศมาเป็นนโยบายการเปิดการค้าเสรี ปัจจัยเชิงโครงสร้างที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนบทบาทของรัฐดังกล่าวได้แก่ปัจจัยภายในและภายนอกประเทศคือการเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ยุคล่าอาณานิคม และระบบเศรษฐกิจภายในประเทศแบบเศรษฐกิจการพาณิชย์เพื่อการส่งออก ที่เป็นผลจากสนธิสัญญาเบาว์ริง การปรับเปลี่ยนบทบาทของรัฐไทยใหม่ภายใต้โครงสร้างอำนาจแบบ

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ เปลี่ยนจากการเป็นรัฐาณิชนิคมที่เน้นการค้าต่างประเทศมาสู่การเน้นบทบาทในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและระบบสาธารณูปโภค เช่น บทบาทการขุดคลองและชลประทาน การสร้างถนนและการคมนาคม การดำเนินการกิจการไฟฟ้า และรถไฟ เป็นต้น เราพบว่าบทบาทด้านรัฐาณิชนิคม ทำให้รัฐไทยต้องแสวงหารายได้จากวิธีการอื่นคือการปรับปรุงระบบภาษีอากรหรือการให้เช่าทรัพย์สินของหลวง เป็นต้น

ยุคที่ 2 บทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยในยุคชาตินิยม พบว่าหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นต้นมาบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยตกอยู่ในการควบคุมดูแลของคณะรัฐบาลในระบอบอำมาตยาธิปไตยซึ่งมีชนชั้นนำข้าราชการเป็นผู้บริหารราชการแผ่นดินตามนโยบายการประกอบกิจการรัฐวิสาหกิจ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการเปลี่ยนบทบาทของรัฐดังกล่าวได้แก่ปัจจัยเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจภายในประเทศคือความพยายามสร้างระบบทุนนิยมโดยรัฐของรัฐไทยจนทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจไทยในยุคชาตินิยมทางเศรษฐกิจ ระหว่างปี พ.ศ. 2475-2500 และปัจจัยเชิงโครงสร้างภายนอกประเทศคือกระแสชาตินิยมของโลกาภิวัตน์แบบล่าอาณานิคม บทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยในยุคชาตินิยมนี้เป็นการกลับมา มีบทบาทในการประกอบธุรกิจแบบรัฐาณิชนิคมโดยอาศัยรัฐวิสาหกิจในขณะเดียวกันก็ยังสานต่อ งานด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและระบบสาธารณูปโภคที่ดำเนินมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เช่น การชลประทาน การรถไฟ การสร้างถนน เป็นต้น

ยุคที่ 3 บทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยในยุคพัฒนา พบว่าเมื่อนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมสิ้นสุดลง ในปี พ.ศ. 2500 บทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยได้ปรับเปลี่ยนโดยมีปัจจัยเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจภายในประเทศซึ่งได้แก่ระบบเศรษฐกิจไทยในยุคของการวางแผนเศรษฐกิจ ช่วงปี พ.ศ. 2504-2534 และการเป็นรัฐพัฒนาแบบจำกัดที่ปรับเปลี่ยนไปสู่รัฐที่มีบทบาทจำกัดซึ่งนำไปสู่การพัฒนาแบบทุนนิยมโดยภาคเอกชน และปัจจัยเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจภายนอกประเทศได้แก่กระแสโลกาภิวัตน์ยุคใหม่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นตัวกำกับ บทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยในยุคพัฒนาได้ปรับบทบาทการประกอบรัฐวิสาหกิจซึ่งแต่เดิมเป็นนโยบายแบบรัฐาณิชนิคมเป็นบทบาทในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเพื่อสนับสนุนธุรกิจภาคเอกชน เช่น การสร้างถนน ระบบไฟฟ้า การประปา และกิจการโทรคมนาคม เป็นต้น นอกจากนี้รัฐไทยยังมีหน้าที่ในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม เช่น สนับสนุนด้านการศึกษา ดูแลเรื่องอาชีวอนามัยและความปลอดภัยของประชาชน เป็นต้น

ยุคที่ 4 บทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจภายในได้ กระแสโลกาภิวัตน์ของลัทธิเสรีนิยมใหม่หลังจากเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ พบว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา รัฐไทยได้ปรับเปลี่ยนบทบาทในการประกอบธุรกิจโดยใช้นโยบายการแปรรูป รัฐวิสาหกิจเพื่อการแปรรูปเป็นของเอกชน โดยมีปัจจัยเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจภายในประเทศ และภายนอกประเทศเป็นปัจจัยกำกับบทบาทดังกล่าว ปัจจัยเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจภายในประเทศ ได้แก่ระบบเศรษฐกิจไทยหลังวิกฤตทางเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 ที่ทำให้รัฐไทยก้าวเข้าสู่ยุครัฐ ที่มีบทบาทจำกัด ส่วนปัจจัยเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจภายนอกประเทศได้แก่กระแสโลกาภิวัตน์ ในยุคเสรีนิยมใหม่ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนมุ่งเน้นไปที่การแปรรูปรัฐวิสาหกิจเพื่อนำไปสู่การแปรรูป ให้เป็นของเอกชนโดยอาศัยพระราชบัญญัติทุนรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2542 ในท้ายที่สุด อย่างไรก็ตาม กระบวนการแปรรูปรัฐวิสาหกิจให้เป็นบริษัทแบบรัฐวิสาหกิจ (Public Enterprise) ก็ยังไม่ สามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่นจนทำให้รัฐวิสาหกิจแปรรูปเป็นบริษัทเอกชนได้เนื่องจาก มีกระแสต่อต้านจากกลุ่มพลังต่างๆ ภายในประเทศ

อภิปรายผลการศึกษา

ในการวิเคราะห์ถึงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจัยจะอภิปรายเปรียบเทียบระหว่าง ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาและองค์ความรู้เดิมดังนี้คือ

1. การอภิปรายผลเกี่ยวกับทฤษฎีหรือแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของรัฐ เราจะพบว่า จากองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในทางวิชาการนั้นแนวคิดหรือทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของรัฐนั้นมีอยู่ ด้วยกัน 5 ลักษณะคือรัฐที่มีบทบาทจำกัด (Minimalist State) รัฐพัฒนา (Developmental State) รัฐสังคมประชาธิปไตย (Society-democratic State) รัฐรวมหมู่ (Collectivized State) และ รัฐเผด็จการเบ็ดเสร็จ (Totalitarian State)

จากข้อค้นพบในการศึกษาจากวิทยานิพนธ์เรื่องบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทย ในกระแสโลกาภิวัตน์หลังสนธิสัญญาเบาว์ริงนี้เราพบว่าบทบาทของรัฐไทยในการประกอบธุรกิจ ตั้งแต่หลังสนธิสัญญาเบาว์ริงมาจนถึงหลังวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ลักษณะบทบาทของรัฐ มีแนวโน้มไปใน 2 รูปแบบ คือรัฐที่มีบทบาทจำกัดและรัฐพัฒนา

แนวโน้มบทบาทของรัฐไทยในลักษณะที่มีบทบาทจำกัดหรือเสรีนิยมคือบทบาท การประกอบธุรกิจในช่วงหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง ช่วงยุคพัฒนาหลังจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และช่วงวิกฤตเศรษฐกิจหลังปี พ.ศ. 2540 ซึ่งทั้งสามช่วงดังกล่าวนี้ใช้นโยบายประกอบธุรกิจ

ที่เรียกกันว่าการเปิดเสรี ส่วนแนวโน้มของประเทศไทยที่มีบทบาทแบบรัฐพัฒนาก็คือบทบาทการประกอบการรัฐวิสาหกิจในยุคคลาสิกซึ่งรัฐดำเนินนโยบายแบบรัฐพาณิชย์ซึ่งมุ่งเน้นกำไรของรัฐเอง รัฐที่มีบทบาทจำกัดตามแนวคิดของเสรีนิยมเก่าแบบจอห์น ล็อก หรือเสรีนิยมใหม่ในกระแสโลกาภิวัตน์ยุคปัจจุบันนั้นเห็นว่ารัฐมีบทบาทความรับผิดชอบอย่างน้อยที่สุด 3 ประการ คือการป้องกันประเทศจากการรุกรานภายนอก การรักษาความสงบมั่นคงภายในประเทศ และการสร้างหลักประกันตามกฎหมายที่ทำขึ้นระหว่างรัฐกับประชาชน แต่จากบทบาทการประกอบธุรกิจของรัฐไทยเราพบว่ารัฐแสดงบทบาทในลักษณะการเปิดเสรีในช่วงหลังสนธิสัญญาเบาว์ริงในยุคแห่งการพัฒนาตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และในช่วงหลังวิกฤติเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540

อย่างไรก็ดีการแสดงบทบาทของรัฐไทยดังกล่าวมิได้มีรากฐานมาจากการเป็นรัฐเสรีนิยมแบบเดียวกับที่เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษและยุโรปตะวันตกเนื่องจากรัฐไทยไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักการเพื่อปกป้องสิทธิของปัจเจกชนดังเช่นรัฐแบบจอห์น ล็อก แต่เป็นรัฐที่มีการรวมศูนย์เข้าสู่ส่วนกลางเพื่อยังประโยชน์และสิทธิที่เป็นของรัฐเอง นอกจากนี้การก่อเกิดรัฐที่มีบทบาทจำกัดรัฐแบบเสรีนิยมเป็นผลมาจากการขับเคลื่อนของกลุ่มที่มีอุดมการณ์แบบอนาธิปไตยที่มองว่ารัฐทุกรูปแบบเป็นสิ่งเลวร้าย ดังนั้นจึงพยายามให้รัฐมีบทบาทจำกัดหรือน้อยที่สุด แต่การมีบทบาทจำกัดของรัฐไทยตามที่กล่าวข้างต้นเป็นผลมาจากการกดดันของกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงมากกว่า

ส่วนแนวคิดหรือทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของรัฐแบบรัฐพัฒนาดังที่เกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่นนั้นมีลักษณะที่สำคัญ 5 ประการคือ

ประการที่ 1 รัฐพัฒนามีบทบาทในการให้คำปรึกษาชี้แนะทางการบริหาร (Administrative Guidance)

ประการที่ 2 รัฐพัฒนามีบทบาทในการเลือกอุตสาหกรรมที่จะเป็นหัวรถจักรการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ

ประการที่ 3 รัฐพัฒนามีบทบาทในการใช้มาตรการต่าง ๆ เพื่ออุดหนุนให้ธุรกิจมีผลกำไรสูงมากพอที่จะกระตุ้นให้เกิดธุรกิจอื่นได้อย่างต่อเนื่อง

ประการที่ 4 รัฐพัฒนามีบทบาทในการตั้งบรรทัดฐานเพื่อตรวจสอบการทำงานของบริษัทต่าง ๆ เช่น บรรทัดฐานเกี่ยวกับความสามารถในการส่งออก เป็นต้น

ประการที่ 5 รัฐพัฒนาจะสามารถมีบทบาทตามภารกิจที่กล่าวมาทั้งสี่ข้อดังกล่าวข้างต้นได้นั้นจะต้องมีระบบราชการที่เข้มแข็งและซื่อสัตย์สุจริตเพียงพอ

แต่จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาบทบาทของประเทศไทยที่แสดงบทบาทแบบรัฐพหุชนัยในช่วงการประกอบรัฐวิสาหกิจยุคชาตินิยมพบว่ารัฐไทยไม่ได้มีธรรมชาติหรือลักษณะรัฐพัฒนาโดยตรงเนื่องจากรัฐไทยได้จัดตั้งระบบราชการถึงแม้จะมีความเข้มแข็งจากการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางก็ตาม แต่ก็ประสบปัญหากับความไม่ซื่อสัตย์สุจริตเพียงพอดังจะเห็นได้จากการประกอบธุรกิจการรัฐวิสาหกิจในยุคชาตินิยมและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พบว่ามีการคอร์รัปชันอย่างสูงจนรัฐวิสาหกิจหลายแห่งต้องขาดเงินทุนในการดำเนินธุรกรรมและไม่สามารถดำเนินธุรกรรมต่อไปได้

อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาจากมุมมองของไทยศึกษาซึ่งพัฒนาข้อสรุปของแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของประเทศไทยจากสภาพการเป็นจริงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ผู้วิจัยก็สามารถสรุปบทบาทของประเทศไทยได้ว่ารัฐไทยมีธรรมชาติลักษณะรัฐราชการแบบรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางที่แสดงบทบาทแบบอำนาจนิยมโดยพื้นฐานคือการครอบงำกลุ่มหรือองค์กรที่ต่ำกว่าในขณะที่ยอมรับใช้อำนาจที่เหนือกว่าเช่นประเทศมหาอำนาจ จากธรรมชาติของประเทศไทยดังกล่าวรัฐแสดงบทบาทที่แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงของประวัติศาสตร์ คือในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงหลังสนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นการประกอบธุรกิจในลักษณะการเปิดเสรีทางการค้าและไทยต้องยกเลิกระบบการค้าผูกขาดของรัฐส่งผลให้รัฐไทยมีรายได้ลดลงและต้องหารายได้จากทางอื่น เช่น การเพิ่มจำนวนและประเภทภาษีการให้เจ้าภาษีนายอากรผูกขาดการจับเก็บภาษีมากขึ้น รวมทั้งการจัดระบบแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของแผ่นดิน เป็นต้น นอกจากนี้สนธิสัญญาเบาว์ริง ยังได้นำเศรษฐกิจไทยเข้าไปอยู่ในกระบวนการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจโลกซึ่งประเทศไทยทำหน้าที่ผลิตสินค้าขั้นปฐมและวัตถุดิบเพื่อส่งออกแลกเปลี่ยนกับสินค้าสำเร็จรูปจากต่างประเทศทำให้รัฐไทยต้องปรับปรุงการผลิตมากขึ้นและถือเป็นการเริ่มต้นของการผลิตเพื่อการค้าซึ่งทำให้การค้าภายในประเทศขยายตัวอย่างต่อเนื่อง บทบาทของประเทศไทยดังกล่าวมีลักษณะเป็นเป็นรัฐที่มีผลประโยชน์เป็นของตัวเองและมีความเป็นอิสระในระดับหนึ่งในการกำหนดทิศทางเศรษฐกิจของตนเอง สอดคล้องกับรูปแบบรัฐที่มีสิทธิ์เป็นผู้กำหนดตนเอง (Autonomy State) ตามที่โจเอล ไลน์เบิร์ก (Joel Feinberg) เห็นว่าความเป็นผู้กำหนดตนเองนั้นเป็นความสามารถในการปกครองตนเอง (the capacity to govern oneself) เป็นสถานะของการปกครองตนเองที่เกิดขึ้นจริง (the actual condition of self government) เป็นอุดมคติหนึ่งของบุคคล (a personal ideal) และเป็นสิทธิซึ่งแสดงถึงการเป็นเจ้าชีวิตของตนเอง (a set of rights expressive of one's sovereignty over oneself)

ความคิดเรื่องการเป็นผู้ปกครองตนเองนั้นมีองค์ประกอบอยู่ 2 ส่วนด้วยกัน คือส่วนที่ 1 การใคร่ครวญตัดสินใจเลือกของบุคคลหนึ่งนั้นเป็นอิสระจากการควบคุมจัดการ (Manipulation) ของบุคคลอื่น และส่วนที่ 2 ความสามารถที่จะปกครองตนเอง ซึ่งหัวใจของมโนทัศน์นี้อยู่ที่ องค์ประกอบส่วนที่สองเนื่องจากการที่จะเข้าใจว่ามืองค์ประกอบส่วนที่สองได้นั้นจะต้องเข้าใจว่า มืองค์ประกอบแรกอยู่ก่อนแล้ว บุคคลใดจะปกครองตนเองได้บุคคลนั้นต้องอยู่ในฐานะที่จะกระทำ บางอย่างได้ด้วยความสามารถของตนเองและด้วยความปรารถนาที่เข้าใจได้ว่าเป็นของเขาเอง

ลักษณะการประกอบธุรกิจของรัฐไทยในยุคพัฒนาเป็นการประกอบธุรกิจในลักษณะ ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการลดบทบาททางธุรกิจของรัฐบาลลงโดยเปลี่ยนมาส่งเสริมการลงทุนของเอกชน บทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยในยุคพัฒนาดังกล่าวนี้อาจสอดคล้องกับ รูปแบบรัฐพัฒนาเป็นรัฐที่เกิดขึ้นตามรูปแบบของระบบเศรษฐกิจมีจุดมุ่งหมายในการส่งเสริมความเจริญเติบโตทางด้านอุตสาหกรรมและการพัฒนาระบบเศรษฐกิจเป็นความต้องการเข้าไปสร้าง พันธมิตรระหว่างรัฐบาลและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่สำคัญภายใต้การกลุ่มอนุรักษ์นิยมและ กลุ่มผู้รักษาดิรัฐพัฒนาเป็นรัฐที่มุ่งสู่ระบบอุตสาหกรรมหรือเป็นการนำระบบอุตสาหกรรม เข้ามาขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนา

2. การอภิปรายผลเกี่ยวกับแนวคิดโลกาภิวัตน์ที่มีผลต่อบทบาทของรัฐไทย

พบว่าการเกิดขึ้นของกระแสโลกาภิวัตน์นั้นเกิดขึ้นได้ในยุคต่าง ๆ กัน และความรุนแรงแตกต่างกัน กล่าวคือ การเกิดขึ้นของกระแสโลกาภิวัตน์ในแต่ละยุคทำให้รัฐไทยต้องปรับเปลี่ยนบทบาททาง เศรษฐกิจอยู่เสมอซึ่งสอดคล้องกับที่นักวิชาการทางสังคมศาสตร์ได้สรุปความหมายของโลกาภิวัตน์ ไว้ว่าโลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการเชื่อมโยงโลก (to Globalize) ที่มีใช้เป็นเพียงความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ (to Internationalize) ปรากฏการณ์ของกระแสโลกาภิวัตน์ในประวัติศาสตร์สามารถก่อรูป และพัฒนาขึ้นมาได้หลายครั้งในประวัติศาสตร์ไทย ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้พบว่ามีการก่อรูปของ กระแสโลกาภิวัตน์โดยการผนวกเศรษฐกิจไทย 2 ช่วงใหญ่ ได้แก่กระแสโลกาภิวัตน์ในยุคลัทธิ ล่าอาณานิคม และกระแสโลกาภิวัตน์ในยุคจักรวรรดินิยมที่ขับเคลื่อนโดยบริษัทยักษ์ชาติ กล่าวคือในสมัยสุโขทัยมีการค้าระหว่างรัฐไทยกับจีนในระบบบรรณาการเป็นครั้งคราวก็นับได้ว่า เป็นหน่ออ่อนของกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นกับรัฐไทย ในสมัยอยุธยาตอนต้นและตอนปลาย กระแสโลกาภิวัตน์รุนแรงขึ้นรัฐไทยต้องมีบทบาททางเศรษฐกิจด้วยการควบคุมการค้าขายระหว่าง ต่างประเทศโดยมีระบบพระคลังสินค้าเป็นหน่วยงานของรัฐทำหน้าที่ติดต่อกับต่างประเทศ ส่วนในสมัยอยุธยาตอนปลายและสมัยธนบุรีกระแสโลกาภิวัตน์อ่อนตัวลงส่งผลให้รัฐไทย มีบทบาททางเศรษฐกิจมากขึ้น ต่อมาเมื่อกระแสโลกาภิวัตน์รุนแรงขึ้นอีกในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นทำให้รัฐไทยต้องเปิดการค้าเสรีกับต่างประเทศอีกครั้งหนึ่งและต้องยกเลิกระบบ

พระคลังสินค้า และเมื่อกระแสโลกาภิวัตน์ลดลงรัฐไทยก็มีโอกาสสะสมทุนในยุคชาตินิยม ด้วยการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ แต่เมื่อถึงยุคพัฒนารัฐไทยได้เปลี่ยนบทบาททางเศรษฐกิจอีกครั้งหนึ่ง ด้วยการลดบทบาทของรัฐในรัฐวิสาหกิจและเพิ่มบทบาทภาคเอกชนในรัฐวิสาหกิจ

3. การอภิปรายเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของรัฐไทยซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและภายนอกประเทศนั้น พบว่าองค์ความรู้แต่เดิมให้ความสำคัญต่อกระแสโลกาภิวัตน์ว่าเป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อบทบาทของรัฐไทย การให้ความสำคัญต่าง ๆ เป็นผลมาจากแนวคิดในการศึกษาโลกาภิวัตน์ตามทฤษฎีระบบโลก กล่าวคือทฤษฎีระบบโลกแบ่งประเทศในโลกออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือประเทศส่วนกลาง (Core) ประเทศกึ่งชายขอบ (Semi-periphery) และประเทศชายขอบ (Periphery) ประเทศส่วนกลางเป็นกลุ่มประเทศที่มีอำนาจเหนือกลุ่มอื่น ประเทศกึ่งชายขอบเป็นกลุ่มประเทศกำลังพัฒนามีอำนาจอยู่ระหว่างกลุ่มประเทศส่วนกลางและชายขอบ ส่วนกลุ่มประเทศชายขอบเป็นกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนาที่ถูกครอบงำ จะเห็นได้ว่าทฤษฎีระบบโลกได้เน้นการถูกรอบงำของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนาเพียงฝ่ายเดียวโดยไม่เกิดการตอบโต้แต่อย่างใด ส่วนข้อค้นพบที่ให้ความสำคัญทั้งด้านปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกตามวิถีวิเคราะห์ฉบับนี้ถือว่าการพัฒนาการวิเคราะห์ทฤษฎีระบบโลกให้มีการวิเคราะห์ที่ซับซ้อนขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีข้อเสนอแนะที่เป็นนัยยะในเชิงนโยบายที่สำคัญดังนี้

1. จากข้อค้นพบที่ว่าการประกอบธุรกิจของรัฐไทยนั้นเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ดังนั้นโอกาสที่จะพัฒนารัฐวิสาหกิจที่มีอยู่ในปัจจุบันให้เป็นประโยชน์แก่สาธารณะ จึงควรให้ความสำคัญต่อการปรับบทบาทของรัฐวิสาหกิจเพื่อมิให้เป็นเครื่องมือของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ควรพยายามที่จะต่อรองกับพลังโลกาภิวัตน์เพื่อความได้เปรียบทางเศรษฐกิจและคำนึงถึงประโยชน์ของชาติและประชาชนเป็นหลัก

2. จากข้อค้นพบที่ว่าบทบาทในการแปรรูปรัฐวิสาหกิจในปัจจุบันนั้นอยู่ในขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการแปรรูปไปสู่ภาคเอกชน ดังนั้นถ้าการแปรรูปโดยพระราชบัญญัติทุนรัฐวิสาหกิจไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะชน จึงสมควรจะมีการแก้ไขพระราชบัญญัติทุนรัฐวิสาหกิจให้เป็นพระราชบัญญัติเพื่อการพัฒนาธุรกิจให้มีประสิทธิภาพและสามารถเลี้ยงตัวเองได้

3. จากข้อค้นพบที่ว่าบทบาทในการแปรรูปรัฐวิสาหกิจในปัจจุบันนั้นอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติทุนรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2542 และยังพบว่ากระบวนการแปรรูปรัฐวิสาหกิจไปสู่ภาคเอกชนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบันยังไม่เสร็จสิ้นสมบูรณ์ ประกอบกับรัฐบาลได้ชำระหนี้ให้แก่กองทุนการเงินระหว่างประเทศทั้งหมดเรียบร้อยแล้ว เมื่อปี พ.ศ. 2546 จึงนับได้ว่าปัจจุบันเป็นช่วงกระแสโลกาภิวัตน์ลดความรุนแรงลง ดังนั้นรัฐบาลจึงควรใช้โอกาสนี้ยกเลิกเงื่อนไขที่ทำให้แก่กองทุนการเงินระหว่างประเทศเพื่อเสริมสร้างบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยอย่างเสรีที่แท้จริง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

หลังจากที่ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องบทบาทของรัฐไทยในกระแสโลกาภิวัตน์หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง เป็นที่เรียบร้อยแล้วผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการดำเนินวิจัยหลังจากนี้คือ

1. จากการศึกษาวิทยานิพนธ์นี้ได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยเชิงโครงสร้างเป็นสำคัญคือระบบเศรษฐกิจภายในประเทศ กระแสโลกาภิวัตน์ และบทบาทของรัฐไทย ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไปควรเพิ่มปัจจัยที่เกี่ยวกับผู้กระทำ (Actor) ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยเชิงโครงสร้าง เช่น บทบาทในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง หรือบทบาทในการกำกับนโยบายของรัฐ

2. ในการศึกษาบทบาทของรัฐไทยที่เกี่ยวข้องกับรัฐวิสาหกิจนั้น ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาภาพรวมของรัฐวิสาหกิจ ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรให้ความสำคัญต่อกรณีศึกษารัฐวิสาหกิจที่แตกต่างกันเนื่องจากรัฐวิสาหกิจมีอยู่จำนวนมากเพื่อให้เกิดความหลากหลายของข้อมูลเกี่ยวกับรัฐวิสาหกิจ

3. ในขณะที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับบทบาทของรัฐไทยเกี่ยวกับการแปรรูปรัฐวิสาหกิจไปสู่ภาคเอกชนในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นช่วงเวลาที่การแปรรูปรัฐวิสาหกิจยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์และการดำเนินการแปรรูปรัฐวิสาหกิจที่ผ่านมายังประสบกับปัญหาจากการฟ้องร้องในเรื่องความผิดพลาดของกระบวนการแปรรูปอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังคงมีรัฐวิสาหกิจอีกหลายแห่งที่อยู่ถูกบรรจุไว้ในแผนแม่บทการปฏิรูปรัฐวิสาหกิจที่ยังไม่ได้นำเข้าสู่กระบวนการแปรรูป ดังนั้นจึงสมควรที่จะมีการศึกษาค้นคว้าต่อเนื่องจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เพื่อตรวจสอบครบถ้วนของบทบาทของรัฐไทยเกี่ยวกับการแปรรูปรัฐวิสาหกิจว่าสิ้นสุดอย่างไร ผลประโยชน์ที่เกิดจากกระบวนการดังกล่าวจะตกอยู่กับประเทศชาติ ประชาชนหรือกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มใด หรือหากมีผลกระทบ (Impact) ต่าง ๆ เกิดขึ้นจากกระบวนการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ รัฐบาลจะพัฒนาหรือแก้ไขผลกระทบนั้นอย่างไรต่อไป